

magyar ellentmondások közül pedig olyanokat említ Szekfű Gyula *Három nemzedék* című művéről szólva, mint a földtulajdon, zsidóság és kapitalizmus, az elszakított magyarság, a nemzedékprobléma vagy a felekezeti kérdés. A *Sznobok és parasztok*ban ehhez hozzáteszi a bürokráciát, az ipari munkásság és az értelmiség, a szellemi munkásság ideologizált megkülönböztetését. Ugyanitt olvashatók a kisebbségi kérdéstről (*Magyarok Romániában*), valamint a dzsentri felelősségéről vallott nézetei. Ennek a résznek egyetlen irodalmi vonatkozású esszéje, a *Kisebbségben*, Ady nyomán azt a kérdést teszi fel: hogy veszett el a magyar a magyarban? Az értékek asszimilációja a nyelvújítástól jelen van, de van másfajta asszimiláció is, amelyet Petőfi példáján mutat meg.

A *Magyar Műhely* című részben pedagógiai témák is találhatóak. A *tanügy rendezése*, A *pedagógus hite* egyaránt azt fogalmazza meg, mekkora szükség van a műveltség szélesebb körben való megalapozására, mégpedig minél magasabb szinten. Az irodalom jövőjéről szólva a magyar irodalom értékét, helyét keresi az európai kultúrkörben. A népességfogyás már akkor is drasztikus mértékére hívja fel a figyelmet *Bezáruló méhek* cím alatt.

Németh László munkásságának megítélése szempontjából vitatott, vajon az esszéíró vagy a regényíró a jobb, ám a kötet írásaiból áradó, a

magyarság jövőjéért érzett felelősségtudattal és a tenni vágyás szándékával megfogalmazott problémák ma is időszerűnek tűnnek, s már polémiára indító volta miatt is érdemes elolvasni a könyvet.

SZALAI ZSOLT

(TTFK – Kortárs Kiadó, Budapest, 2002, 272 oldal, 1800 Ft)

Szovjet nagyköveti iratok Magyarországról 1953–1956 (Kiszeljov és Andropov titkos jelentései)

Hazánk a 20. század ötvenes éveire a német hegemonia utolsó csatlósából a hatalmi viszonyok változása folytán a szovjet birodalom provinciájává lett; így lehetne némi egyszerűsítéssel és kellő nyersséggel megfogalmazni az egymással szemben álló politikai irányzatok nyelvét is felhasználva a külső szemlélő szemébe ötlő igazságot. S itt az újabb kötet, amely alátámasztja az előbbi megállapítás második részét. Az először publikált, példamutatóan jegyzetelt és eligazítóan bevezetett dokumentumok azon beszélgetéseket tartalmazzák ugyanis, amelyeket az első számú magyar pártvezetők folytattak a budapesti szovjet nagykövetekkel 1953. február 11. és

1953. október 23. között, vagyis a Nagy Imre első miniszterelnökségét közvetlenül megelőző időszakról a kis októberi forradalomig.

Miről volt szó ezeken a találkozásokon? Talán meglepő, de egy-két alkalmi kérdésen túl csak néhány témát tárgyaltak, amelyek azonban belpolitikailag a legfontosabb, minden mást háttérbe szorító ügyekké váltak, főképp a minisztertanács elnöki tisztségben történt változás után. Legtöbb szó esett így a mezőgazdaság és az ipar fejlesztésének üteméről s a népgazdaságon belüli arányáról, ennek függvényében a parasztság, valamint a munkásság életszínvonalának alakulásáról; aztán a mezőgazdasági termékelesleg piacon való árusításának engedélyezéséről, amely az állam által teljesen nem ellenőrizhető viszonyokat hozott létre, egyben megelőlegezte a Nagy Imrét támadó, a kapitalizmus restaurációjával riogató félelemkeltést. Megtárgyalták mindezek mellett a kollektív vezetés elvét és gyakorlatát, követve a párton belüli hatalmi harc pillanatnyi állását. Ezekhez képest epizódszerűen kerítettek sort az Elhagyott Javak Kormánybiztossága által szétosztott tulajdonok útjára, a kulákság várható sorsára, az 1953-as amnesztiára és az internálótáborok feloszlására, a hazánkban állomásozó szovjet hadseregcsoport tisztjeinek lakáskérdésére, a parlamenti ülésrendre, és számtalan más, az utókort szintén igen erősen érdekelhető ügyre.

A válogatás igen fontos erénye, hogy közvetlen közlőről bepillantást enged a tényeken túl a beszélgetők jellemébe is. Így például a Kovács Istvánnal (7.) és a Gerő Ernővel (22.) folytatott társalgás egyfelől éles fényt vet a diktatúra alatti erőszak vegy- és politikai perek boszorkánykonyhájába, másfelől viszont illusztrálja, ahogyan ez a szóalók személyiségében megjelent. Nyomon követhető, hogy a moszkvai hatalmi harcok miként csapódtak le Budapesten. Elgondolkoztató Rákosi véleménye a Nemzeti Parasztpártról, és sokatmondó 1954 eleji frusztráltsága: „Több író is elkanászodott, és odáig ment, hogy úgy gondolja, máshogyan kell érteni a párt szavát, mivel a pártnak nem volt mindig igaza.” (20.) Az iratok igazi jelentésüket ezekben az apró tényekben mutatják meg. Például abban, hogy a nagy jövedelmi különbségek kialakulása egyáltalán nem csupán napjainkra jellemző. Amikor ugyanis az állam és a párt legfőbb vezetőinek fizetését ezres számokkal írták le, az átlagjövedelmek csupán a százas nagyságokat érték el: Rákosi 1954. augusztus 9-i beszélgetése szerint sajnálta az új szakasz következtében a diákoknak adott havi 400–500 forint ösztöndíjat, mert az elérte a munkások keresetét egy sor iparágban. Továbbá az alacsony életszínvonal miatti panaszokat avval utasította el, hogy a Szovjetunióban még sokkal rosszabbul élnek az emberek.

A végkifejlet szempontjából igen elgondolkoztató a 24. számú beszélgetés (Nagy Imrével, 1954. márc. 11.) egyik mondata: „Az egypártrendszerre történő áttérés, a szovjetek példájának másolása a tanácsok megalakításakor, az ezzel kapcsolatos túlzott sietség nem bővítette, hanem indokolatlanul szűkítette kapcsolatainkat a széles néptömegekkel.” Ha erre azonnal nem is reagáltak, de ez már Moszkvának is sok lehetett. S Andropov nem ok nélkül táviratolta 1956. október 23-án: „a kialakult helyzetben a magyar elvtársak segítség nélkül, maguktól aligha tudnak bátor és határozott cselekvésbe kezdeni”. Mit lehet még ehhez hozzátenni? Magyarország függetlensége? Ugyan már.

BUDA ATTILA

(Szerkesztette Baráth Magdolna, Napvilág Kiadó, Budapest, 2002, 376 oldal, 1900 Ft)

RAINER M. JÁNOS:

Nagy Imre

1989. június 6-án Nagy Imre újratemetésével eltemették azt a rendszert is, amelynek képviselője és áldozata is volt egyben az 1956-os magyar miniszterelnök. Rainer M. János azon a napon kezdte el írni könyvét, amikor hősnének története véget ért.

Ez olvasható az 1999-ben az 56-os Intézet kiadásában megjelent kétkötetes Nagy Imre-monográfia borítóján. A Vince Kiadó *Történeti Életrajzok* sorozatában egy rövidebb, mindenki számára élvezhető művet vehet kezébe az olvasó.

Nagy Imre életét főbb vonalakban a történelemórákról ismernünk kell – gondolhatjuk. De valóban ismerjük-e? Nagy Imre 1896. június 6-án született Kaposváron. Elemi iskolai tanulmányai után a kaposvári Állami Főgimnáziumba került, ahol négy és fél évet végzett. Harcolt az olasz fronton, Galíciában. Megsebesült és orosz hadifogságba esett. 1920-ban tagja lett az oroszországi bolsevik pártnak. 1921-ben hazatért társaival, egyhónapos CSEKA-képzés után, hogy sztrájkokat szervezzenek, és előkészítsék a fegyveres felkelést Magyarországon. 1927-ben letartóztatták, majd két hónap vizsgálati fogság után szabadon engedték. Élete ekkor vette első igazi fordulatát Rainer szerint. Nem „kommunistának lenni”, hanem annak maradni – erre a kérdésre adott igenlő választ.

1928 márciusában elhagyta Magyarországot, Bécsbe ment. 1929-ben a Szovjetunióba távozott, ahol tizenöt évet töltött. 1938. márc. 4-én letartóztatták és négy nap múlva szabadon engedték. Hogyan menekült meg a tisztogatástól? Többféle magyarázatot is kapunk. Lehet, hogy Kun Bélával való rossz kapcsolata